

BESLUT

2013-09-30

Dnr: 13/00332

SAKEN

Vetenskapens värld, SVT2, 2013-02-14, inslag om forskarfusk och klimatförändringar; fråga om opartiskhet och saklighet

BESLUT

Inslagen frias. Granskningsnämnden anser att de inte strider mot kraven på opartiskhet och saklighet.

INSLAGEN

Fusk i forskarvärlden

Inslaget handlade om fusk i forskarvärlden, dess konsekvenser och vilken beredskap samhället har för att upptäcka forskare som påträffas med att fuska. Detta exemplifierades bland annat av en uppmärksammas forskarskandal i Storbritannien rörande MPR-vaccinet mot mässling, påssjuka och rödahund som ledde till att forskaren blev fråntagen sin läkarlicens. Även ett exempel från Karolinska Institutet presenterades och som uppgavs påvisa en rad brister i det svenska kontrollsystemet för att stävja forskningsfusk.

Klimatförändringar

I inslaget beskrevs konsekvenserna för Stockholm och Mälardalen om vattennivån stiger med en meter till år 2100, vilket forskare menar skulle bli följden utan rejäla utsläppsminskningar. Inslaget presenterades på följande sätt.

(Programledaren) – Vi bevakar ju klimatfrågan här, och ett hörn av Sverige som måste förbereda sig på en rejäl förändring det är Mälardalen. Där bor en tredjedel av Sveriges befolkning. Så hur ser det ut runt Mälaren om säg, 90 år?

I inslaget redogjorde en reporter för konsekvenserna.

(Reporter) – Här vid Slussen i Stockholm möts sötvatten och saltvatten. Å ena sidan Mälaren, andra sidan havet.

Om världen tuffar på som nu, utan rejäla utsläppsminskningar, ja då räknar forskarna med att ungefär en meters havshöjning globalt till år 2100. Östersjön och Mälaren

hamnar då ungefär i jämnhöjd, om man räknar med landhöjningen. Görs inget så kommer havsvattnet att blandas med mälarvattnet och Mälaren blir en havsvik. Dricksvattnet för två miljoner människor förstörs, bland annat. Men så länge Mälaren ligger högre än Östersjön skyddas dricksvattnet. Så en lösning är att höja hela Mälaren lika mycket som havet. Men då måste hus och infrastruktur i hela Mälardalen höjas upp eller vallas in för mångmiljardbelopp. Ett annat sätt är att göra som holländarna och bygga barriärer mot havet i Stockholms skärgård, till exempel över Skurusundet, Vaxön och Oxdjupet. Någon gång kommer vi behöva välja mellan alternativen. Och på sikt kommer inte ens det räcka. Fortsätter världen som i dag, utan rejäla utsläppsminskningar, ja då kommer havshöjningen landa ungefär här efter tusen år, närmare 15 meter upp.

Under inslaget visades en rulltext med följande innehåll. Rättelse: ”Den globala havsnivån kan stiga med 12-15 meter inom loppet av några tusen år. I Stockholm 5-10 meter.”

ANMÄLNINGARNA

Fusk i forskarvärlden

En anmälare är kritisk till att en forskare som blivit anklagad för att ha manipulerat forskningsresultat kring MPR-vaccinet i Storbritannien inte gavs möjlighet att få bemöta anklagelserna.

En annan anmälare anser att inslaget gav intrycket att det finns någon form av granskning och kontrollmekanism som hanterar forskningsfusk i Sverige, vilket anmälaren anser inte finns.

Klimatförändringar

Flera anmälare är kritiska till inslaget och riktar i huvudsak följande kritik.

- Det inte är troligt att Mälaren skulle bli en havsvik om den globala havsnivån steg med en meter, om exempelvis Grönlandsisen smälter skulle havsnivån sjunka i Stockholm.
- Inslaget vilar ensidigt på IPCC:s hypotes som förutsätter att koldioxid är den dominerande drivkraften bakom klimatets variationer, något IPCC inte kunnat bevisa. Ingen uppvärmning har skett på 16 år, i Sverige 23 år.
- För närvarande är havsnivåerna stabila och havsisen i Arktis har den största utbredningen sedan 2009.
- Slutsatserna i inslaget är överdrivna och programmets ensidiga presentation strider flagrant mot sändningstillståndets krav på allsidig information och neutralitet i politiska frågor.

PROGRAMFÖRETAGETS YTTRANDE

Sveriges Television (SVT) anser att inslaget överensstämmer med kraven på opartiskhet och saklighet och anför i huvudsak följande.

Inledningsvis konstaterar SVT att det i sändningen förekom ett fel i speaker-texten, där en möjlig havsyttehöjning efter tusen år angavs till 15 meter. Denna siffra var dock inte justerad för landhöjningen. Felet upptäcktes så sent före sändning, att den enda möjligheten att korrigera uppgiften var att lägga in en rättelse i form av rulltext i bilden i det aktuella avsnittet. Rulltexten upprepades för att alla tittare skulle hinna uppfatta rättelsen. Till reprisen var avsnittet bortredigerat och det behövdes således ingen rättelse.

Till grund för reportaget låg bland annat en ny rapport från Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI, där 33 svenska kustkommuners planering undersökts och där kan man läsa följande.

Ett varmare klimat innebär stigande havsnivåer. Samhället behöver förbereda sig på att hantera dessa, trots de osäkerheter som råder kring hur snabb och omfattande havsnivåhöjningen kommer att bli. [...] Den största osäkerheten i projektionerna av framtida havsnivåer är hur inlandsisarna på Grönland och Antarktis kommer att reagera på klimatförändringarna. Dessa har reagerat snabbare än vad man tidigare trodde. Under senare tid har allt högre värden angetts i flera artiklar publicerade i vetenskapliga tidskrifter. Här uppskattar man höjningen av havsnivån fram till år 2100 till 1–2 meter för de högsta utsläppsscenarierna. [...] Spridningen är dock stor mellan olika kommuners uppskattningar, vilket pekar på den osäkerhet som råder om vilken uppskattning av framtida havsnivåhöjning som är rimlig att förhålla sig till. De senaste åren kan en trend skönjas att kommuner utgår från SMHI:s uppskattning om "runt en meters" havsnivåhöjning fram till år 2100.

Reportaget byggde dock framför allt på rapporten *Mälaren om 100 år förstudie om dricksvattentäkten Mälaren i framtiden* från Länsstyrelserna runt Mälaren. Rapporten bygger i sin tur på både forskningssammanställningar och utredningar. Uppgifterna har stöd i myndigheternas riskanalyser för Mälarens dricksvatten och redaktionen betraktar dem inte som kontroversiella, utan som väl etablerade framtidsscenarier. Vad gäller grundförutsättningen, den beräknade havsytan i Stockholm år 2100, refererar författarna till SMHI:s egen forskning samt internationella studier som sammanställts av SMHI.

Mälarens medelnivå ligger 0,67 m över medelnivån i Saltsjön. När nivån i Saltsjön är högre än i Mälaren, vilket främst har inträffat under vintern, strömmar saltvatten in i Mälaren. Mängderna har efter den fullständiga regleringen varit relativt måttliga. Risken för saltvatteninträngning ökar med minskad nivåskillnad. Om scenarierna enligt senare års forskning för ett stigande hav blir verklighet, globalt cirka en meters höjning av havsnivån från 1990 till 2100, blir nivåskillnaden vid medelvattenstånd endast 0,2 m.

Redaktionen hade också tillgång till beräkningar av havsnivåhöjningar i utkastet till den kommande rapporten från FN:s klimatpanel, IPCC.

Faktauppgifterna i inslaget byggde på de i yttrandet preciserade rapporterna vars grundförutsättningar inte bedömdes vara kontroversiella. Teorin att människans utsläpp av växthusgaser har stor betydelse för framtidens klimat och att de globala klimatförändringarna fortskrider accepteras av Sveriges myndigheter och de flesta länders vädertjänster, myndigheter och forskningsinstitutioner. Klimatet är dock komplext och det är vanskligt att dra långtgående slutsatser från enstaka år, kortare tidsperioder eller enskilda variabler. SVT har inte kunnat finna att de uppgifter som lämnades i det nu aktuella inslaget, skulle innehålla några felaktigheter, förutom det som korrigerats.

AKTUELL BESTÄMMELSE

SVT ska bedriva programverksamheten opartiskt och sakligt samt med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet ska råda i televisionen (5 § i sändningstillståndet). Kravet på opartiskhet innebär enligt granskningsnämndens praxis bland annat att kontroversiella ämnen eller händelser inte får behandlas ensidigt, det vill säga så att endast en parts version eller synpunkter klart dominerar ett program eller inslag.

Kravet på saklighet innebär främst att uppgifter som är av betydelse för framställningen ska vara korrekta och att framställningen inte får vara vilseledande, till exempel genom att väsentliga uppgifter utelämnas.

TIDIGARE BESLUT

Granskningsnämnden har i flera beslut sedan år 2010 konstaterat att IPCC:s slutsats, att det pågår en global uppvärmning som med stor sannolikhet är orsakad av människans utsläpp av växthusgaser, har ett mycket brett stöd bland såväl klimatforskare som ledande politiker. Nämnden har mot den bakgrunden i flera fall uttalat att det förhållande att ett programföretag sänder inslag som utgår från denna grundsyn inte i sig strider mot kravet på opartiskhet.

GRANSKNINGSNÄMNDENS BEDÖMNING

Fusk i forskarvärlden

Granskningsnämnden anser inte att redogörelsen för den uppmärksammade forskarskandalen i Storbritannien, där det framgick att den anklagade läkaren värjde sig mot anklagelserna, medför att inslaget strider mot kraven på opartiskhet och saklighet. Nämnden anser vidare att inslaget belyste brister i det svenska kontrollsystemet och finner därför inte att vad anmälaren anför i den delen innebär att inslaget strider mot dessa krav.

Klimatförändringar

Granskningsnämnden konstaterar att slutsatsen att det pågår en global uppvärmning som med stor sannolikhet är orsakad av människans utsläpp av växthusgaser alltså har ett mycket brett stöd bland såväl klimatforskare som ledande politiker. Att SVT sänder program och inslag som utgår från denna grundsyn kan inte i sig anses strida mot kravet på opartiskhet. Nämnden anser att SVT i ärendet har visat stöd för de uppgifter om vattenhöjning i Mälaren som presenterades i inslaget och finner därför att vad anmälarna anfört inte medför att inslaget strider mot kraven på opartiskhet och saklighet.

Detta beslut har fattats av Martin Holmgren, Elisabet Bäck, Maria Edström, Jan Holmberg och Pia Kronqvist efter föredragning av Helena Söderman.

Martin Holmgren

Helena Söderman